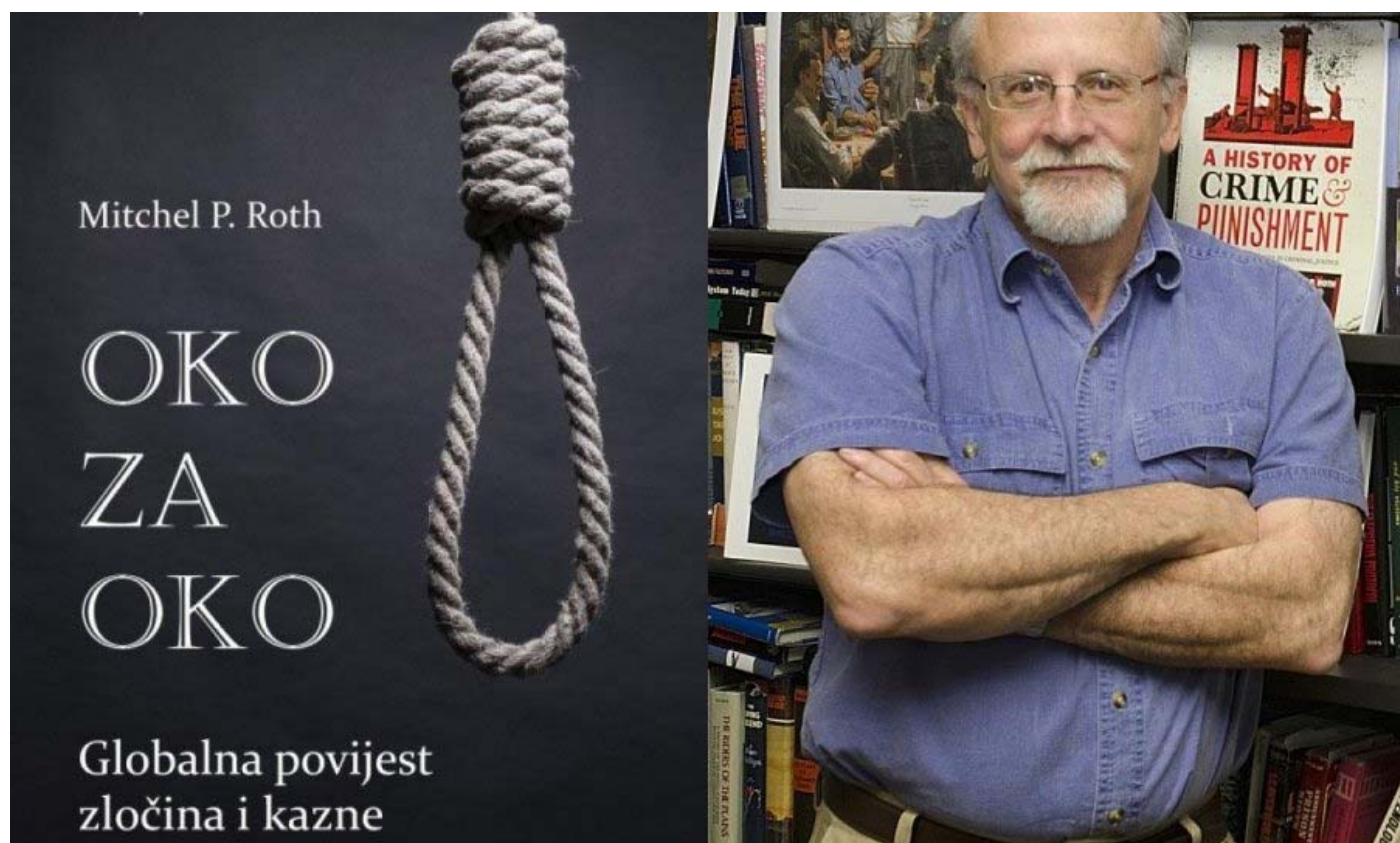

KRITIKA KATARINE LUKETIĆ

Zločin i kazna: velika povijest sakaćenja, šibanja i spaljivanja

Autor: Katarina Luketić

Mitch Roth

Izvor: Licencirane fotografije / Autor: Auto

O kontinuitetu u kažnjavanju tijekom povijesti i razlikama između pojedinih zemalja i tradicija te uopće o trajanju i mijenama samih zločina i njihove percepcije odlično svjedoči knjiga 'Oko za oko'

američkog profesora kriminologije i prava Mitchela P. Rotha. Riječ je o studiji zločina i kazne koja sadrži bogatu građu, dokumente i literaturu od zakona i sudske prakse do arheoloških nalaza, književnosti, antropologije, religije

Nabijanja na kolac, odrubljivanje glava i njihovo izlaganje na ulazu u grad ili palaču uobičajeno se u ovim sredinama smatraju osmanlijskim specifičnostima. Imaginarij o 'najopasnijim barbarima' koji su ikad došli na vrata Europe uključuje uz ostalo mnoge predodžbe o njihovim drakonskim kaznama i mučenjima, što se onda smatra krunskim dokazima njihove 'neciviliziranosti'.

No podignemo li pogled s ovdašnjih uobrazilja, uvidjet ćemo da takve okrutnosti nisu samo 'turske' specijalnosti.

Nabijanje na kolac prakticiralo se u Mezopotamiji i Egiptu, dok je odsijecanje i javno izlaganje glava nataknutih na kolac bilo uobičajeno u mnogim sjevernim europskim zemljama, pa je još u Shakespeareovo vrijeme duž Londonskog mosta bilo izloženo mnogo glava izdajnika i zločinaca za opomenu prolaznicima. Nakon dekapitacije, na mostu je bila izložena, navodno cijeli mjesec, i glava Thomasa Morea, autora znamenite 'Utopije'.

Javna smaknuća u rasponu od razapinjanja i vješanja do giljotiniranja i strijeljanja te javno izlaganje unakaženih tijela karakteristični su zapravo za cijelu povijest i za većinu kultura u nekom stadiju. Istina, s razvojem države i uvođenjem zatvora i drugih kaznenih ustanova dolazi do smanjenja tjelesnog nasilja i korištenja rafiniranijih metoda discipliniranja prijestupnika. No unatoč modernizaciji i demokratizaciji, u nekim današnjim – čak bogatim i 'razvijenim' – društvima i dalje opstoje razni oblici nasilnog kažnjavanja, sve do samog usmrćivanja.

Globalna optika i lokalne specifičnosti

O takvom kontinuitetu u kažnjavanju tijekom povijesti i razlikama između pojedinih zemalja i tradicija te uopće o trajanju i mijenama samih zločina i njihove percepcije odlično svjedoči knjiga 'Oko za oko' američkog profesora kriminologije i prava **Mitchela P. Rotha**. Riječ je o kulturološkoj i interdisciplinarnoj studiji zločina i kazne koja sadrži bogatu građu, dokumente i literaturu od zakona i sudske prakse do arheoloških nalaza, književnosti, antropologije,

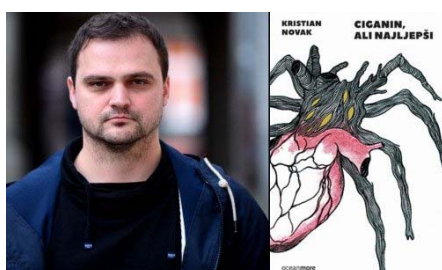
religije. Knjiga je osmišljena kao globalna/transnacionalna povijest jednog fenomena koji rasvjetljava i cijelo društvo u raznim stadijima razvoja te ukazuje na dodirne točke, veze, podudaranja i suprotnosti na širokoj dijakronijsko-sinkronijskoj osi.

Svaka globalna povijest (nipošto ne povijest globalizacije) neminovno poopćava neke procese i pojave, zanemaruje razlike i poravnava ambivalentnosti, ali zauzvrat omogućuje panoramski uvid u kojem se dobro uočavaju specifičnosti nekog vremena i prostora i povijesne tendencije. Takva povijest uobičajeno usvaja odnose geopolitičke i kulturne moći, pa u njoj nerijetko dominiraju Amerika, bogate zemlje Europe, Rusija, Kina, dok se tzv. periferne zemlje i male kulture uključuju sporadično.

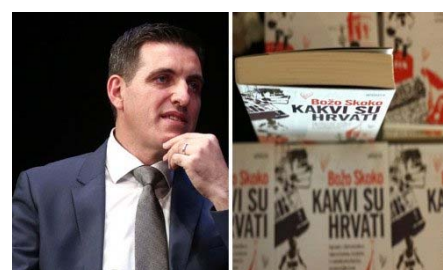
KNJIGA 'NOVA ODISEJA'

Izbjeglička realnost iz pera
provoklasnog istraživača

KNJIŽEVNA KRITIKA

Kristian Novak odabrao je teži
put, a rezultat je izniman
roman

KNJIGA 'KAKVI SU HRVATI'

Self-help priručnik za
domoljublje kakvim ga vidi
Božo Skoko

I u ovoj se knjizi većinom markiraju osobitosti pravnih sustava i veze između praksi kažnjavanja i sagledavanja zločina u velikim i moćnim zemljama. No autor se trudi ocrtati i druge prakse pa tako opsežno piše o arapskim zemljama i šerijatu ili pak kolonijalnom naslijeđu (npr. šibanja) u pravnim sustavima Afrike i Azije.

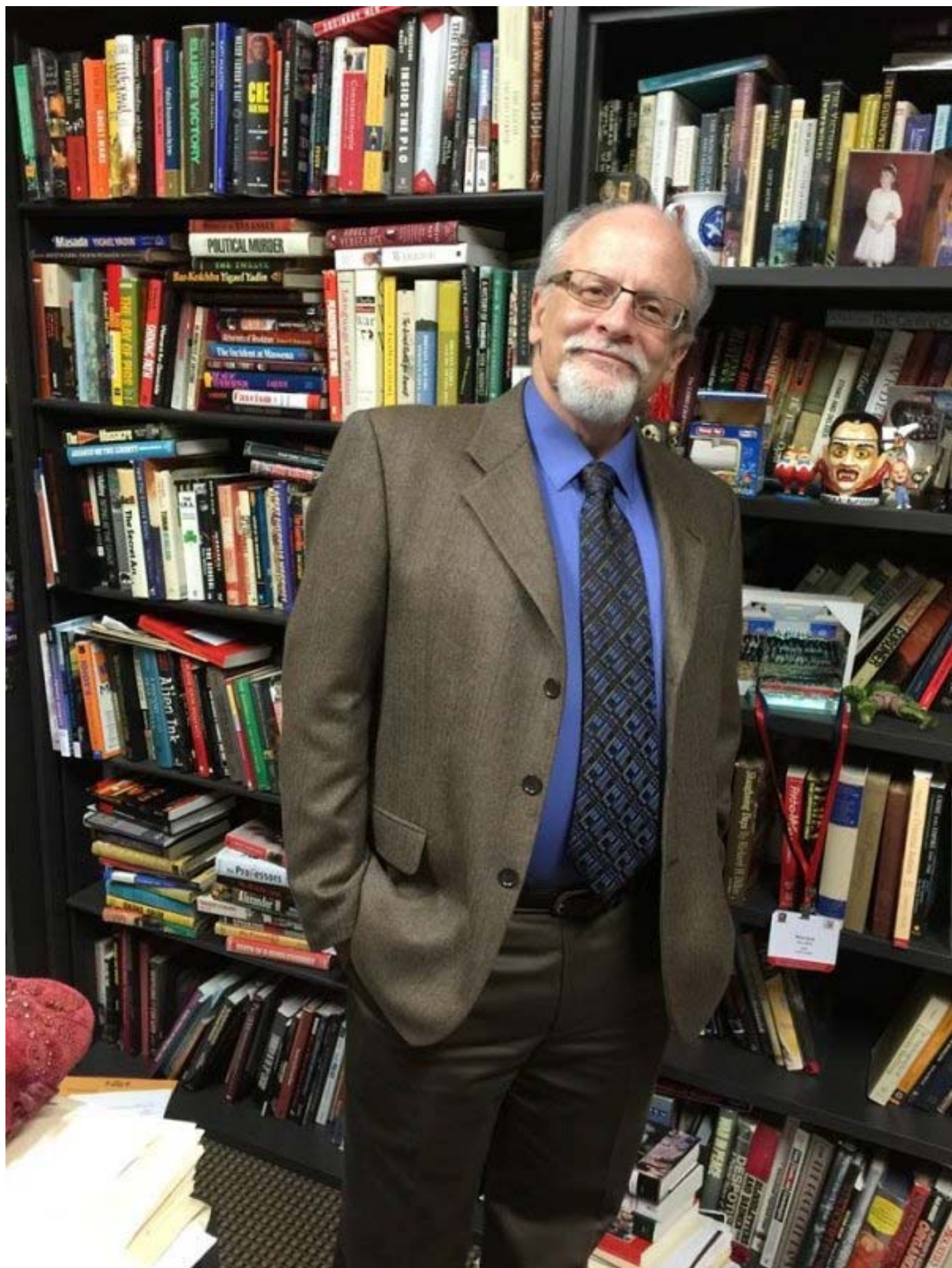
Nažalost, hibridne balkanske, mediteranske i istočnoeuropske prakse spominje tek usputno i stereotipno vezano uz teme vampirizma (Rumunjska), drumskih razbojnika (Srbija), krvne osvete (Sredozemlje) i trgovine organima (Albanija). Također, ne obrađuje ratne zločine i suvremenu kaznenu praksu, za nas iznimno važne zbog Haškog suda, nejednakog tretmana 'velikih' i 'malih' te nefunkcioniranja sustava na svjetskoj razini.

Svakom prema zaslugama

Svoju verziju povijesti zločina i kazne Roth počinje u prethistoriji i plemenskim društvima da bi zatim ocrtao uspon različitih, maloazijskih i antičkih tradicija koje su ugrađene u kasnije

zakonike i pravne sustave. Običajno pravo plemena, Hamurabijev, Mojsijev i Drakonov zakonik, rimsko pravo i razne prakse kažnjavanja u starom vijeku od amputacija i šibanja do spektakularnih javnih pogubljenja i izгона temelji su kasnijih poznatih sustava.

Središnji dio knjige posvećen je transformacijama u kažnjavanju i shvaćanju zločina od feudalizma do uspostave države te prelasku s prakse brzih kazni bez suđenja do koliko-toliko utvrđenog sustava kazni. Pri tome se pokazuje da je jako dugo u povijesti vladala izrazita klasna diferencijacija u kažnjavanju. Ako je npr. osuđenik na smrt bio bogataš, odrubljivala mu se glava. Ako je pak bio siromašan, slijedilo je mučenje, sakaćenje, postepeno uranjanje u vrelo ulje, utapanje i sl. Ako nije bila riječ o herezi, crkveni dostojanstvenici su dugo u povijesti bili pošteđeni najgorih kazni.

Mitch Roth

Izvor: Licencirane fotografije / Autor: Mitch Roth/Arhiv

Promjenu u zemljama zapadnog kruga donosi 18. stoljeće kada se uvodi sustav zatvora i

kaznionica i širi shvaćanje o nužnosti zamjene nasilnih kazni s humanijim oblicima preodgoja. Roth tu spominje glasovitu Foucaultovu knjigu Nadzor i kazna posvećenu tom prosvjetiteljskom zaokretu (koji nije samo pozitivan, nego znači i prijelaz na usustavljenje državnog nadzora), ali ne ulazi dalje u filozofsku problematiku odnosa moći i slobode, države i pojedinca.

Većina zločina iz predmodernog doba postoji i danas, a pojavljuje se i mnogo novih, što je uvjetovano industrijalizacijom, povezivanjem svijeta, napretkom i promjenama u mentalnim strukturama. Pojavili su se tako novi financijski zločini (krivotvorenje novca postojalo je i u antici), međunarodni organizirani kriminal (droga) i fenomen nasumičnih masovnih ubojstava u bogatim zapadnim zemljama čiji su počinitelji redovito neki 'mirni i povučeni' ljudi (zanimljivo, takve su zločine antropolozi ranije uočili samo u izrazito izoliranim plemenima).

Kontinuitet i razlika

Polazišna teza knjige je ta da 'zakoni koje neko društvo ima u vezi sa zločinima daju veliki uvid u samo društvo', pa autor stoga i ne prolazi samo labirinte ukaza i propisa, već zahvaća široku praksu i pojedinačne slučajeve, kao i društvene strukture i tzv. življenu kulturu. Iz takve kulturološke perspektive i uslojene analize kristalizira se nekoliko ključnih uvida – prije svega to da postoji povijesni kontinuitet i univerzalnost mnogih zločina poput izdaje, ubojstava, čedomorstva, piratstva, vještičarenja; kao i podudarnost u shvaćanju težine nekih zločina (incest se uvijek smatrao 'dostojnim svakog prezira i gađenja'). Uz to, postojala je često i slična logika u kaznama: amputacija šake za krađu, unakazivanje lica za prevaru, kamenovanje za preljub, dekapitacija za izdaju, utapanje u vreći s mačkom, zmijom, pijetlom za žene.

S druge strane, primjetne su znatne razlike, pa se danas za iste zločine u raznim zemljama propisuju sasvim različite kazne. Preljub se još u nekim zemljama kažnjava kamenovanjem, dok je drugdje izuzet iz kaznenog sustava. Silovanje se po nekim zakonima može relativno lako dokazati, dok je po drugima to jako otežano jer se traže svjedoci i priznanje počinitelja. Zatvori i zatvorski režimi se također drastično razlikuju, pa u Skandinaviji inzistiraju na humanom pristupu (znamo iz slučaja Biljane Plavšić), dok se u Americi još uvelike koriste samice i druge represivne mjere prema zatvorenicima. Amerika je i inače po mnogo čemu iznimka među demokracijama, na što ukazuje nekad zapanjujuća statistika u ovoj knjizi. Po njoj SAD redovno ima najviše zatvorenika na broj stanovnika u svijetu (2006. njih 756 na 100.000), najveći broj posjednika oružja (poznato je i po dokumentarcu Lud za oružjem Michaela Moorea) i najveći broj nasilnih smrti među bogatim zemljama.

Zločin i predrasude

Na koncu, Rothova povijest demontira niz uvriježenih predrasuda o pravnim sustavima i tzv. opće istine od kojih se redovno polazi u zaključivanju o prirodi zločina i kazne nekad i danas, u 'našim' i 'tuđim' kulturama. Jedan stereotip proizlazi iz ideje o povijesti kao neprekidnom napredovanju i razvoju, a on glasi – primitivna društva bila su mnogo okrutnija od suvremenih. Po Rothu, unatoč svim šibanjima, spaljivanjima, utapanjima, giljotiniranjima, to nije moguće precizno utvrditi, jer bogatstvo i razvijenost ne garantiraju ni smanjenje zločina ni smanjenje državne represije i kažnjavanja nasiljem.

Paradigmatski je primjer smrtna kazna. Četiri zemlje koje danas, prema Rothovim podacima, prednjače u izvršenju smrtnih kazni su Kina, Irak, Saudijska Arabija i Amerika, dok se 'prijestolnicom smrtno kazne' smatra Singapur. U gospodarski sve razvijenijoj Kini smrtna kazna se dosuđuje često i to za čak 68 različitih tipova zločina, dok se u bogatoj, zapadnim političarima bliskoj Saudijskoj Arabiji pogubljenja još izvode javno. Iako je broj takvih presuda u Americi posljednjih godina u opadanju, od 1976. 'više od 1.385 zatvorenika usmrćeno je vješanjem, strijeljanjem, plinom, električnom stolicom ili smrtonosnom injekcijom'.

Uobičajeno, injekcije se smatraju 'najhumanijim instrumentom usmrćivanja' (iako nekad smrt dolazi polako), ali sve su druge metode još aktivne, pa se osuđenici u Japanu često vješaju, dok im se u Saudijskoj Arabiji nerijetko sabljom skida glava.

Iako se valja čuvati preneglih zaključaka na koje mogu navesti, ovi primjeri znakovito ukazuju na karakter pojedinih država i kultura u cjelini. Uz to, ukazuju i na propusnost razvijenih i bogatih, demokratskih i kapitalističkih društava i na činjenicu da se pravednost uvijek i svugdje treba preispitivati.

Mitchel P. Roth: Oko za oko: Globalna povijest zločina i kazne, prev. Damir Biličić, Tim press, Zagreb, 2016.

književnost

književna kritika

što čitati